

УДК 34.01

АСТРОТУРФІНГ - ІНСТРУМЕНТ ВІРТУАЛЬНОЇ МАНІПУЛЯЦІЇ ТА РЕАЛЬНА ЗАГРОЗА ЦИВІЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

Олена РЕМЕЗ,

здобувач ступеня доктора філософії кафедри теорії держави та права
Національної академії внутрішніх справ

У даній статті розглядається глобальна мережа інтернет, як «майданчик» розвитку астротурфінгу. Представлені способи використання астротурфінгу та запропонована класифікація його типів. Наведено приклади існування астротурфінгу в різних сферах життєдіяльності суспільства.

Висвітлено проблемні моменти, які виникають при використанні астротурфами форм та способів астротурфінгу, таких як: ревітування, ко-твіту, та ко-ретвіту. Проведено аналіз наукових досліджень в Україні такого явища як астротурфінг.

Розкрито форми існування астротурфінгу в облікових записках користувачів соціальних мереж.

Розкрито умови типологізації астротурфінгу із наведенням прикладів застосування і використання цього явища.

Ключові слова: астротурфінг, безпека, кіберпростір, кібербезпека, мас-медіа, віртуальний простір, дезінформація.

ASTROTURFING – INSTRUMENT OF VIRTUAL MANIPULATION AND REAL THREAT OF UKRAINE'S CIVIL SAFETY

Olena REMEZ,

Doctor of Philosophy Degree from the Department of State Theory and Law
of the National Academy of Internal Affairs

This article considers the global Internet as a «playground» for the development of astroturfing. The ways of using astroturfing and the classification of its types are presented. Examples of the existence of astroturfing in various spheres of society are given.

The problems that arise when using astroturfing forms and methods of astroturfing, such as: retweet, co-tweet, and co-retweet, are highlighted. The analysis of scientific researches in Ukraine of such phenomenon as astroturfing is carried out.

Forms of existence of astroturfing in accounts of users of social networks are revealed.

Conditions for typologizing astroturfing with examples of application and use of this phenomenon are revealed.

Keywords: astroturfing, security, cyberspace, cybersecurity, mass media, virtual space, misinformation.

ASTROTURFING - UN INSTRUMENT VIRTUAL DE MANIPULARE ȘI O AMENINȚARE REALĂ PENTRU SECURITATEA CIVILĂ A UCRAINEI

Acest articol studiază internetul global ca un „loc de joacă” pentru dezvoltarea astroturfing-ului. Sunt prezentate modalitățile de utilizare a astroturfingului și clasificarea tipurilor sale. Sunt prezentate exemple de existență a astroturfingului în diferite sfere ale vieții sociale.

Sunt evidențiate problemele care apar atunci când se utilizează forme și metode de astroturfing, precum: retweet, co-tweet și co-retweet. Analiza cercetărilor științifice din Ucraina a fenomenului ca astroturfing este realizată.

Sunt dezvăluite forme de existență a astroturfingului în conturile utilizatorilor de rețele sociale.

Sunt dezvăluite condițiile tipologizării astroturfingului cu exemple de aplicare și utilizare a acestui fenomen.

Cuvinte-cheie: astroturfing, securitate, cyberspace, securitate cibernetică, mass-media, spațiu virtual, dezinformare.

Постановка проблеми Рівень комп'ютеризації соціуму XXI століття досяг суттєвого збільшення у порівнянні з попереднім, XX століттям, і продовжує розвиватись. З появою Інтернету стали доступними такі можливості як: здобуття освіти онлайн; можливість обміну графічною, відео-, аудіо- фото- та іншою інформаці-

єю; он реєстрація до державних установ; послуги інтернет-банкінгу та багато інших, виконання яких раніше були можливими тільки безпосередньо з особистою присутністю у відомстві чи установі. Ці та інші можливості й захоплення суспільства, дали основу до зародження й іншої, не завжди позитивної, сторони людського прогресу – астротурфінгу.

Зникли «кордони» спілкування - перебуваючи у будь-якій країні світу в будь-який час можна поспілкуватися з будь-ким по відео зв'язку чи онлайн-переписці. Або ж поділитися «наживо» враженням від подій чи то розважального, чи політичного характеру за допомогою «прямих ефірів».

Інформація, що знаходиться в мережі інтернет є безмежною та на будь-який смак: спорт, наука, кулінарія, музика, архітектура, дизайн, декор, стиль, мода – все це у текстовому, графічному, фото, відео та аудіо форматах. Незлічenna кількість публікацій різноманітного змісту є загально-доступною, проте не завжди перевіреною, що є негативним «відтінком» такого явища, як астротурфінг. Тож, інформаційне благо (відкритість і легко доступність інформації) може використовуватись не тільки на користь, а й на шкоду людству.

Актуальність теми дослідження серед науковців України, астротурфінг як явище досліджене зовсім малою кількістю науковців, зокрема: Ю. Данько, У. Стефанчук, А. Бієнков, А. Матійчик.

Метою і завданням статті є дослідження наукової інформації про поняття астротурфінгу як засобу маніпуляції суспільством, що є загрозою цивільній безпеці, аналіз існуючих розумінь астротурфінгу та його типологізація, окреслення форм існування астротурфінгу в облікових записках користувачів.

Виклад основного матеріалу. «Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб - на свій вибір» [1. ст. 34]. Саме таке право, як свобода слова закріплено в основному законі нашої держави. Незалежно від того перевіреною чи ні є інформація вона може бути поширена та використана будь-яким суб'єктом, при цьому не завжди такі суб'єкти можуть понести відповідальність за втручання в особисте життя людини, якщо навіть законом такі дії є заборонені. Оскільки, особа стосовно якої поширюється інформація не завжди захищає свої інтереси шляхом позову до суду.

Невід'ємним атрибутом нашого життя стали сьогодні соціальні мережі. В них можна зустріти різноманітну інформацію про послуги, оголошення, фото, відео, новини тощо. У ХХІ столітті не часто зустрінеться людина, яка не має власної сторінки хоча б в одній соціальній мережі. Виключенням є хіба далекі села з малорозвиненим доступом до ширококабельного інтернету, де більшості населення вистачає тільки мобільного зв'язку та мобільного інтернету для комунікації (крім тих які не користуються ні тим, ні іншим). Тому, варто розмежовувати користувачів соціальних мереж

від інтернет-користувачів. Адже, є люди, які користуються виключно інформаційними сайтами, без ідентифікації користувача - не мають особистого логіну і пароля для входу у глобальну мережу, а користуються вільним доступом до сайту. При цьому, у даному випадку не слід вважати можливість ідентифікації IP-адреси електронного пристрою (ноутбука, планшета, телефону тощо) за ідентифікацію.

Оскільки, указом Президента «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 28 квітня 2017 року «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)» №133/2017 від 15 травня 2017 року введено обмежувальні санкції, що передбачають заборону Інтернет-провайдером надання послуг з доступу користувачам мережі Інтернет до ресурсів сервісів “Mail.ru”, “Вконтакте”, “Однокласники”, санкції також введені проти ТОВ “Яндекс”, російських компаній розробників-антивірусів “Лабораторія Касперського” і “Доктор Веб”, то сферою дослідження у даній статті стануть ті, доступ до яких не обмежений інтернет-провайдерами - Twitter та Facebook.

Соціальними мережами користуються 82% від усіх інтернет-користувачів у світі – 1,2 млрд чоловік. У березні 2007 року, відвідування соціальних мереж займало лише 6% часу, а за п'ять років зросло (2012) коливалась від 53% (Китай) до 98% (США) [2. с. 181].

Віртуальне спілкування буквально заповнило життя суспільства. Проте, хоч і здається що у їх використанні немає негативних наслідків, та слід відмітити, що їх вплив може бути як позитивним, так і навпаки.

Зважаючи на інформаційний характер сучасної епохи та стрімкий розвиток засобів масової комунікації важливе місце займають мас-медіа (розшифрувати) як канали та ретранслятори впливу на громадську думку. В Україні лише вкінці 90-х рр. ХХ ст. почали з'являтися наукові праці в яких досліджувалась зазначена проблематика[3]. Тобто, понад 20 років з дня встановлення першого інтернет серверу.

Астротурф [AstroTurf]: товарний знак; на побутовому рівні означає штучний газон; у політиці – штучно створена суспільна думка. Поєднання указаних інтерпретацій дає наповнення розуміння «астротурфінг» такими напрямками: штучність (не відповідає дійсності/ не справжнє), підвищення рейтингів людей, продуктів, ідей, компаній силами астротурферів (найнятими працівниками, що діють в цьому напрямі)[4].

«Астротурфінг» – кампанія, яка намагається виглядати як вираження громадської думки, проте, насправді, є централізовано узгодженою та органі-

зованою окремою групою осіб у власних інтересах - звідси аналогія до бренду синтетичного килимового покриття компанії «AstroTurf» - Астротурф, який намагається наслідувати справжню траву.

Можливі типологічні групи астротурфінгу виділяються на основі його поділу в залежності від сфери суспільного життя пов'язаної з інтернет мережами: політичний, побутовий, соціальний, маркетинговий, медійний тощо.

Політичний астротурфінг. Проте, найвпливовішим і найбільш оманливим є астротурфінг коли його застосовують у політичній сфері – спроба створити враження широкої підтримки там, де її мало. Для цього може бути задіяна не тільки одна особа (астротурф), а цілі астротурфні групи. Кілька Інтернет-ідентифікацій та підроблених груп тиску використовуються для введення громадськості в оману, шляхом показу позиції астротурфера як загальноприйнятої думки. Наприклад, у текстах чи заголовках спостерігається такі словосполучення, як: «мережу обурило...» або, навпаки, «всі у захваті...», «все суспільство стривожене...» або «всі підтримують...» - у той час, коли тільки не великій частині суспільства відома та чи інша інформація.

Також, астротурфінг може використовуватись для дискримінації свого політичного конкурента. Наприклад, у Лондоні в 2008 році одного із членів компанії (на посаду мера) Бориса Джонсона було спіймано на публікації коментарів у блогах, що критикують його начальника, а через кілька років був інший випадок з членом цієї ж компанії, який завдяки коментарям намагався запобігти кандидату партії в мери Кен Лівінгстон[5].

Астротурфінг - середовище для розквіту популізму та інструмент маніпуляції суспільною думкою, найпотужніший інструмент для розповсюдження фейкових новин. Візьмемо наприклад результати опитування напередодні виборів. Як перевірити достовірність інформації? Фактично ніяк. Суспільству можуть нав'язати думку про лідерство у рейтингах того чи іншого кандидата, при цьому створивши йому позитивну характеристику. Більшість громадян жодним чином не перевірятимуть біографію чи «послужний» список, досвід роботи чи наявність не задекларованого майна. А повірять телебаченню чи радіомовленню, посилаючись на зайнятість чи навіть не цікавість. Зробивши такий «вибір на осліп» історія незалежної України показує, що за часту люди в результаті залишається не задоволені таким вибором. Інколи, окремі громадяни, можуть відшукати інформацію, яка дискредитує (майбутнього) політичного діяча, показуючи його «темні сторони» і намагаються оприлюднити віднайдену інформацію. Проте, така думка може бути швидко «приглушена» астротурфами або ж на

фоні «позитивної характеристики» вже не сприймається.

Політичний астротурфінг, є централізовано узгодженою дезінформаційною кампанією, в якій учасники «претендують» на підтримку звичайних громадян (їх голос під час виборів), які діють незалежно, може навіть впливати на результати виборів та інші форми політичної поведінки. Тим не менш, важко оцінити масштаби та ефективність політичного астротурфінгу без інформації «основної істини», такої як перевірена особистість його агентів та підбурювачів. Така кампанія явно обманює аудиторію щодо особистості її учасників: їм платять чи іншим чином стимулюються актори, а не звичайні громадяни. Тому, астротурфінг слід визначати як інструмент розповсюдження дезінформації.

З цим явищем вже зустрілися деякі країни світу. Наприклад, президентські вибори в Південній Кореї 2012 року, де Національна розвідувальна служба (далі - НІС) використовувала астротурфінг для підтримки консервативного кандидата Парк Джен Хе - за даними державних прокурорів та журналістів, агенти НІС опублікували сотні тисяч повідомлень у Twitter, щоб вплинути на громадську думку на користь обрання Пана Джен Хе, кандидата в президенти від правлячої партії Саенуріданга та дочки силовика Чунга-Парк, який перебував при владі в 1960-х і 1970-х, або ж нещодавні вибори президента США у 2016 році (втручання у вибори Росією) [6]. Також, 22 липня 2017 року польські медіа повідомили про атаку астротурферів, і відразу почалась боротьба - обрізка хештегів «громадян», що висловлювали свою позицію проти запропонованої тоді реформи у Верховному суді. Стверджували, що протести були фальшивою імітацією «астротурфу», що фінансується мільярдером Джорджем Соросом[7]. Повторне твітування однакових фраз та кулетметне ретвітування сотень дописів за пару годин - це чіткі відбитки штучних рухів, а не природний рух.

Подібне явище, є ознакою та інструментом саме демократичного суспільства. Оскільки Україна є демократичною державою, то майже кожен усвідомлює і знає про свободу слова та вільне висловлювання власної думки. Тому, дезінформація може бути особливо згубною для демократичних процесів, враховуючи все більш центральну роль медіа у політичному спілкуванні.

Побутовий астротурфінг. Наприклад, створення свого «віртуального Я» шляхом демонстрації на сторінках у соціальних мережах інформації про свої досягнення, «подвиги», захоплення чи, навпаки, «апатії» до навколишнього світу за часту буває лише «образом» який створено, а не є насправді. Розміщеною інформацією на персональних сторін-

ках людей часто користуються злочинці. Наприклад, коли з'являється інформація на сторінці, за якою спостерігають зловмисники, про те, що зацікавлена для них особа знаходиться за кордоном на відпочинку, то часто після повернення з нього такі люди знаходять факт пограбування своєї квартири. У цьому полягає негативна сторона використання елементу астротурфінгу.

Маркетинговий астротурфінг. За останні 10 років, помітно зросла кількість пропозицій послуг та товарів, які можна придбати не виходячи з дому – знайшовши товар на сайті, прочитавши відповідні характеристики (навіть, не завжди і не кожен це робить) можна перейти до повної або часткової сплати коштів онлайн. Найрозповсюдженішим є висвітлення інформації про товар із переконанням, що вибір саме у цього покупця, на даному сайті є вибором тисячів (саму ж достовірність інформації перевірити не являється можливим), відбувається застосування маркетингового астротурфінгу. Це є негативним фактором, що завдає шкоду суспільству. Адже, зловмисники попередньо створивши «ідеальну» бізнес сторінку, впродовж тривалого часу «вливаються» в довіру і пропонують товари (за передоплатою), або часткової оплати. В результаті довірливі громадяни не отримують ні товар, ні свої кошти назад. Боротися із маркетинговим астротурфінгом досить складно, адже інститут боротьби з дезінформацією в Україні не розвинений.

Медійний астротурфінг. Медіа (англ. media — засоби, способи). Платформи соціальних медіа, такі як Twitter та Facebook, стали головним місцем пересічних громадян для обговорення політики, поширення новин та організації колективних дій. Медіа також мають потенціал для встановлення порядку денного новин, оскільки журналісти приділяють пильну увагу дискусіям у соціальних мережах. Зростаюча роль лідерів думок та пересічних громадян у процесі формування громадської думки може дати можливість новим суб'єктам формувати громадські дискурси на свою користь[6].

Астротурфінг – загроза не тільки віртуального життя. У реальному житті можуть існувати інституціоналізовані актори, які допомагають організувати не тільки справжні низові рухи, а навіть астротурфінг-кампанії, які можуть бути підтримані або приєднані справжніми віруючими (за ідею).

Принципи астротурфінгу можуть покласти на автоматизовані або людські агенти для поширення своїх повідомлень. Використання «соціальних ботів» є дешевшим та простішим в масштабі витрат, тоді як облікові записи людей - принаймні теоретично - повинні бути переконливішими для аудиторії та походити на постійних, реальних користувачів, а для цього потрібно використати інформацію

про реальних людей – на це мало хто погоджується. Проте, будучи частиною інформаційної кампанії, обидва «ресурси» будуть поширювати рівномірні або принаймні подібні повідомлення протягом певного періоду часу[6].

Діяльність астротурфінгу є небезпечною для стабільності і цілісності будь-якої держави.

Закон України «Про національну безпеку України» визначає види безпеки серед яких безпека інформаційного простору міститься у положеннях про Стратегію кібербезпеки України. У законі також указані засади реалізації міжнародної політики у сфері національної безпеки, зокрема, інформаційної, на захист національних інтересів України. «Реалізація Стратегії кібербезпеки України здійснюється на основі національного оборонного, безпекового, економічного, інтелектуального потенціалу з використанням механізмів державно-приватного партнерства, а також із залученням міжнародної консультативної, фінансової, матеріально-технічної допомоги»[8].

Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» визначає основи захисту життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави, національних інтересів України у кіберпросторі. Визначаються також індикатори кіберзагроз – показники (технічні дані), однак, жодним чином не визначається поняття астротурфінг[8]. Це є великим недоліком, оскільки, вказане явище може бути використане проти державних інтересів та є негативним інструментом в демократичному суспільстві.

Саме тому, дослідження цього явища та завчасної побудови можливого захисту від застосування даної технології проти влади є важливим напрямком забезпечення безпеки країни.

Серед форми існування астротурфінгу можуть бути використані:

- ретвітування - це найпростіший спосіб, за допомогою якого акаунт астротурфінгу може посилити повідомлення кампанії - для цього потрібен лише один клік. Тому не дивно, що половина (48%) твітів є ретвітами - у багатьох випадках - обліковим записом(штучним);
- ко-твіт також є дуже поширеним явищем у нашому наборі даних: він містить 100 000 оригінальних твітів NIS (тобто неретвітів), з яких лише трохи більше половини унікальних[8]. Близько 45 000 твітів розміщено кілька разів різними обліковими записами NIS. Зважаючи на те, що наші дані - це лише 10% вибірки всіх опублікованих твітів, справжнє число може бути навіть вище. Більш ніж у половині випадків ці однакові твіти публікуються точно в ту ж секунду;
- ко-ретвітинг - повторне ретвітування про-

тягом короткого періоду того ж повідомлення з облікового запису, яке може бути або не може бути частиною кампанії - знову надзвичайно поширене в нашому наборі даних: лише 17% ретвітів є унікальними. На відміну від ко-твітування, ко-ретвітування є більш розповсюдженим. Лише 20% з'являються протягом однієї хвилини, а 99% - протягом одного тижня. У випадку спільного ретвітування - на відміну від ко-твітування - є обґрунтована ймовірність того, що два акаунти, які ретвітують той самий третій обліковий запис, не є частиною кампанії, а просто двома постійними користувачами, які, як наслідок, переслідують (і ретвітують) те саме рахунок. Але повторне ретвітування одних і тих же облікових записів протягом однієї хвилини здається незвичайним зразком, який варто вивчити[6].

У загальному, можна використовувати ретвітну, ко-твітну та ко-ретвітну мережі для виявлення майже тисячі додаткових облікових записів, які мають однакову підозрілу схему координації повідомлень. І хоча імена їх облікових записів не вказані в судових документах, вони, ймовірно, також є частиною кампанії: їх годинна, щоденна та щотижнева активність нагадує облікові записи NIS, у них є схожі ідентифікатори Twitter, ретвітують ті самі акаунти та твіт на ті ж теми, що і відомі акаунти NIS.

Висновок. Дослідження інформації про поняття астротурфінгу, як засобу маніпуляції суспільством показало, що вказане явище є загрозою цивільній безпеці.

Проведений аналіз існуючих розумінь астротурфінгу та наведена його типологізація дозволила висвітлити і навести приклад застосування астротурфінгу в суспільному та особистому житті людей.

Окреслені форми існування астротурфінгу в облікових записах користувачів, одночасно із зростанням та розвитком інформаційних технологій спричинило переворот у способах та формах соціального спілкування. Завдяки появі Інтернету, віртуальне спілкування замінило більшу частину вербального спілкування. Віртуальна комп'ютерна соціалізація (кіберсоціалізація) пройшла успішну адаптацію впродовж свого становлення, надавши змогу зародитись і потенційним небезпекам, одним з яких є астротурфінг.

Маючи декілька комп'ютерів та кілька оперативних працівників, цілі легіони прихильників можуть вимальовуватися з повітря, і це може бути менш вартісним у затратах коштів, ніж сотні тисяч гривень витрачених за проплачені мітинги людям. На скільки широко розповсюджена практика використання астротурфінгу можна лише здогадуватися. Адже, самої дефініції «астротурфінг» у законодавстві не існує, а в науковий світ тільки входять перші публікації щодо дослідження цього явища.

У час, коли фактична інформація є необхідністю, кожен з нас, у всьому світі заслуговує на доступ до точної звітності з цілісністю в своїй основі.

Список використаних джерел

1. Конституція України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Данько Ю. А. Соціальні мережі як форма сучасної комунікації: плюси і мінуси / Ю. А. Данько. // Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки. – 2012. – С. 179–184.
3. Стефанчук У. Інформаційні технології та їхній вплив на формування громадської думки в Україні / У. Стефанчук // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. – 2008. – Випуск 20. – С. 129 – 133.
4. Academic Dictionaries and Encyclopedias [Електронний ресурс] // Академик. – 2000. – Режим доступу до ресурсу: <https://translate.academic.ru/astroturf/ai/ru/>.
5. Бієнков А. Астротурфінг: що це таке і чому це має значення? [Електронний ресурс] / Адам Бієнков // The Guardian. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2012/feb/08/what-is-astroturfing>.
6. Political Astroturfing on Twitter: How to Coordinate a Disinformation Campaign [Електронний ресурс] // Journal Political Communication. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/10584609.2019.1661888#>.
7. Polish Astroturfers Attack... Astroturfing [Електронний ресурс] // Media. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://medium.com/dfirlab/polish-astroturfers-attack-astroturfing-743cf602200>.
8. Закон України “Про основні засади забезпечення кібербезпеки України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19>.
9. Матійчик А. В. Самоорганізація громадянського суспільства як чинник демократичної модернізації політичної системи України : дис. канд. політ. наук : 23.00.02 / Матійчик Андрій Васильович – Івано-Франківськ, 2016. – 221 с. с. – 65.
10. Лісовський П.М. Феномен Інтернету як засіб маніпуляції свідомістю в українському сучасному суспільстві [Електронний ресурс] / П.М. Лісовський. – Режим доступу : http://novyn.kpi.ua/2005-3-1/04_Lisovskii.pdf/
11. Политтехнологии: Астротурфинг [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://alexspav.livejournal.com/999.html>.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА

РЕМЕЗ Олена Леонідівна,
здобувач ступеня доктора філософії кафедри
теорії держави та права Національної академії
внутрішніх справ;

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

REMEZ Olena Leonidivna,
Doctor of Philosophy Degree from the Department
of State Theory and Law of the National Academy
of Internal Affairs;
remez_leonora@ukr.net